

УДК 1:355.

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.15>

ТРАНСФОРМАЦІЇ СИЛОВИХ СТРУКТУР УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЦІВІЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Ірина Севрук, Юлія Соколовська, Наталія Чупрінова

*Національна академія Національної гвардії України,
гуманітарний факультет, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін
майдан захисників України, 3, 61001, м. Харків, Україна*

Метою дослідження є аналіз домінуючих загальноцивілізаційних тенденцій, що обумовлюють зміни та трансформації силових структур розвинутих демократичних країн, у їх впливі на силові структури України; відповідних прогнозованих ризиків та проблем, які можуть актуалізуватися у найближчій перспективі для національних силових структур.

Методологічною основою дослідження є системний, конкретно-історичний та міждисциплінарний підходи. Застосовано базовий принцип діалектичної методології щодо співвідношення «загального», «особливого», «одичного», що дозволяє досліджувати трансформації національних силових структур в контексті загальноцивілізаційних процесів. При проведенні дослідження автори використовували методи філософської рефлексії, аналізу, синтезу, аналізу документів, моніторингу, спостереження. Контекстом даного дослідження є реалії змін та трансформацій, що відбуваються у силових структурах розвинутих демократичних країн та України, на теренах якої ведуться широкомасштабні бойові дії.

Своєрідність отриманих результатів: 1) визначено домінуючі тенденції сучасного етапу розвитку техногенної цивілізації у їхньому впливі на трансформаційні процеси, що відбуваються у силових структурах розвинутих демократичних країн світу та України; 2) визначено, що актуалізація проблем цивільно-військових відносин та формування структур СІМІС є відгуком на дві тенденції, що мають загальноцивілізаційний характер: обмежені можливості/втрата контролю з боку суспільства та держави над воєнною наукою та розповсюдженням зброї, що притаманне «суспільству ризику» та необхідність налагодження діалогу, взаємодії, що є характерною ознакою доби глобалізації; 3) проаналізовано процеси конвергенції воєнної сфери та високих/наукомістких технологій у провідних країнах світу, що є проявом впливу наукомістких технологій на усі сфери життєдіяльності суспільства на сучасному етапі розгортання техногенної цивілізації; 4) розкрито сенс реалізації вимог гендерної рівності у силових структурах в контексті забезпечення справедливості та рівності як базових цінностей та принципів сучасного розвинутого демократичного суспільства; 5) виявлено низку системних проблем та ризиків, які можна прогнозувати як актуальні у найближчій перспективі для силових структур України, в контексті визначених тенденцій.

Головною перспективою дослідження є пошук оптимальних шляхів та механізмів попередження прогнозованих ризиків та запобігання їх негативних наслідків для національної безпеки України.

Ключові слова: воєнна сфера, військова сфера, трансформації силових структур, цивільно-військове співробітництво, структури СІМІС, демократизація силових структур, техногенна цивілізація, глобалізація, суспільство ризику, NBCIS-технології.

Актуальність. Україна та її силові структури сьогодні проходять через тяжкі випробування. Країна, суспільство мають довести своє право на буття в тому форматі, що було визначене українським народом як приналежність до європейського кола країн, цивілізованого демократичного світу. Силові структури країни проходять складний процес

переформатування: відбуваються чисельні зміни у напрямку професіоналізації, технологізації, відповідності стандартам НАТО.

Силкові структури, армії існують у певному цивілізаційному просторі. Відповідно, трансформації сучасних силових структур багато в чому обумовлюються не тільки процесами національними, регіональними, а й процесами, що мають загальноцивілізаційний характер.

На сьогодні – це зміни й трансформації, що обумовлені контекстами сучасної – техногенної цивілізації, яка на сучасному етапі її розвитку ідентифікується фахівцями як «суспільство ризику». Крім того, трансформації силових структур країн, належних до європейської цивілізації, обумовлюються тенденціями, притаманними демократичному суспільству з його прагненням реалізувати у всіх практиках суспільного життя «справедливість» та «рівність» як базові цінності та принципи.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема трансформацій, що відбуваються у силових структурах за умов швидкоплинних змін сучасного світу, традиційно привертає увагу західних фахівців, починаючи з другої половини ХХ століття. Дослідження, що на сьогодні стали вже класичними (С. Хантінгтон, М. Яновітц, Ч. Москос та інші), заклали фундамент у виявленні тенденцій змін, що відбуваються в арміях світу під впливом процесів, притаманних суспільству повоєнної доби. Дієвість наданої класиками аналітики продемонструвало переформатування армій США та Західної Європи у напрямку реалізації наданих рекомендацій та пропозицій. На сьогодні армії цих країн – потужні, високопрофесійні, модернізовані.

Для України питання реформування силових структур, приведення їх у відповідність до стандартів НАТО, актуалізувалося на початку ХХІ століття. Чисельні публікації у фахових виданнях, монографії, навчальні посібники висвітлювали і теоретичні, і практичні проблеми реформування й розбудови національних силових структур (М. Нешадим, В. Телелим, М. Требін, Ю. Калагін, П. Квіткін, Р. Тимошенко, Ю. Приходько, А. Ромін, В. Садковий, О. Шаталова, О. Панфілов, О. Полякова, Ю. Бараш, Є. Брижатиий, В. Мандрагеля, Г. Фінін та багато інших). Але з особливою гостротою проблеми професіоналізації, модернізації, демократизації, гендерної рівності, відповідно, переформатування системи військового навчання та виховання були усвідомлені із початком бойових дій на теренах країни. У національному інформаційному просторі з'являються публікації, що надають аналітику проблем національних силових структур та їх реформування, на тлі розгортання бойових дій, в тому числі, широкомасштабних, на теренах України (Б. Парохонський, Г. Яворська, В. Манжола, В. Кротюк, О. Данильян, Ю. Каливновський, О. Дзьобань, І. Севрук, Ю. Соколовська, Н. Чупрінова, О. Панфілов, Г. Фінін, П. Квіткін, Ю. Калагін та інші).

Аналіз сучасних джерел свідчить про значну увагу, яку надає сучасна наукова думка проблемам конвергентних технологій. Процеси їхнього становлення, впливу на людину та суспільство, можливі наслідки такого впливу в останні десятиліття привертають увагу як західних філософів та вчених (П. Т. де Шарден, Ф. Фукуяма, Е. Голдберг, С. Хокінг, М. Роко, В. Бейнбридж, Н. Бостром, М. Кастельс та інші), так і українських дослідників проблеми (В. Лукьянець, Л. Блозова, О. Соболев, Я. Пушкар, І. Матюшенко, Ю. Мельник, О. Цира та інші). Водночас проблема конвергенції воєнної сфери та NBCIS-технологій у національній теоретичній традиції є малодослідженою, наявні лише поодинокі публікації, присвячені дослідженню такої конвергенції та тих наслідків/ризиків, що вона породжує (І. Севрук).

Дослідження гендерних проблем у силових структурах на сьогодні постає як достатньо широке поле дослідницького інтересу: відпрацьовуються різноманітні напрямки та аспекти щодо теорії та практики реалізації гендерної перспективи у військах. З'являються

чисельні публікації, проводяться чисельні заходи – науково-практичні конференції, круглі столи, реалізуються освітні та просвітницькі програми із залученням фахівців (теоретиків та практиків, військових та цивільних) та громадських організацій тощо. Для усіх структур сектору безпеки та оборони України розроблено «Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки та оборони України» (2021), що постає як універсальний інструмент формування гендерної компетентності військових усіх рівнів [1].

Отже, незважаючи на наявні значні напрацювання західних та вітчизняних фахівців, проблема виявлення впливу загальноцивілізаційних тенденцій на реформування національних силових структур на сьогодні постає як достатньо широке поле і для наукових дискусій, і для подальшої розробки/пошуку оптимальних шляхів та механізмів попередження відповідних прогнозованих ризиків та запобігання їх негативних наслідків для національної безпеки України.

Тому, **метою** даного дослідження є виявлення домінуючих загальноцивілізаційних тенденцій, що обумовлюють зміни та трансформації силових структур розвинутих демократичних країн та України; визначення ризиків та проблем, які можна прогнозувати як актуальні у найближчій перспективі для національних силових структур в контексті даних тенденцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільство, що увійшло у III тисячоліття, західні фахівці (У. Бек, Н. Луман, Е. Гіденс та інші) ідентифікують як «суспільство ризику». Це сучасна стадія розвитку техногенної цивілізації.

Техногенну цивілізацію прийнято визначати як «суспільство з високим рівнем розвитку науки, техніки, технології, у якому усі сфери життя зазнають технологізації та залежать від неї» [2, с. 22].

Наука та її відкриття – основа розвитку техногенної цивілізації. Водночас, технології, які продукує сучасна наука, – з одного боку, надають людству нечуваних можливостей, а з іншого, утворюють ризики незворотного та неконтрольованого впливу на природу та людство, аж до повного їхнього перетворення/знищення.

Сучасний етап розвитку техногенної цивілізації також ідентифікують як добу глобалізації, з її тенденціями на «зникнення кордонів» та формування єдиного простору мега-суспільства [3].

Цивілізований світ на порозі III тисячоліття, виробляючи стратегії, здатні забезпечити сталий розвиток людства, опікується додержанням принципів рівності та справедливості [4], і водночас, в сучасному світі тривають руйнівні війни та чисельні збройні конфлікти; знов актуалізуються ризики Третьої світової війни.

Дане дослідження зосереджує увагу на тих змінах у силових структурах провідних демократичних країн світу та України, що відбуваються під впливом загальних тенденцій розвитку сучасної техногенної цивілізації.

Достатньо показовими, на думку авторів даного дослідження, є три тенденції:

– по-перше, – це концентрація уваги на проблемі цивільно-військових відносин та виникнення нових структур, що відповідають за цивільно-військове співробітництво (СІМІС); діяльність структур СІМІС демонструє суттєві зміни у «філософії ведення» сучасних бойових операцій (тут достатньо прозоро проявляються дві тенденції, притаманні сучасному світові: однією з нагальних проблем суспільства ризику є проблема контролю – над військовою сферою, над розповсюдженням та використанням зброї; друга тенденція, притаманна глобалізованому світу як «світу без кордонів», – це тенденція/ідея взаємозалежності, взаємодії, діалогу);

– по-друге, – процеси конвергенції воєнної сфери та високих/наукомістких технологій у провідних країнах світу (вплив наукомістких технологій на усі сфери життєдіяльності суспільства – взагалі, найхарактерніша ознака техногенної цивілізації);

– і, по-третє, – забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у силових структурах цивілізованих країн (тут так саме мають прояв дві тенденції, притаманні сучасному світові: відбувається певна «фемінізація професій», що є відгуком на зміни структури виробництва у добу високих технологій; друга тенденція – це демократизація як реалізація справедливості та рівності як базових цінностей та принципів сучасного розвинутого демократичного суспільства, що мають бути реалізованим у всіх сферах суспільного життя, зокрема, у військовій).

Кожна з визначених тенденцій постає як достатньо широке проблемне поле. Для силових структур України ці тенденції є перспективою, і, водночас, утворюють певні ризики, пролонговані у майбутнє, які варто враховувати, опікуючись питаннями національної безпеки.

Проаналізуємо виявлені тенденції, визначаючи відповідне коло проблем та ризиків для національних силових структур.

Актуалізація проблем взаємодії суспільства та його воєнної сфери – свого роду «візитна картка» доби після Другої світової війни. Усвідомлення злочинів фашистського режиму, а також наслідків використання атомної зброї – як першочергове, висунуло питання щодо встановлення цивільного контролю над воєнною організацією та воєнною наукою.

Роботи американських дослідників – Семюела Гантінгтона («Солдат і держава», 1957), Моріса Яновітца («Професійний солдат» соціальний та політичний портрет», 1960), Чарльза Москоса («Солдати миру», 1976), які стали вже класичними, заклали традиції дослідження армії у світі, що трансформується. Увага зосереджувалася саме на дослідженні проблем цивільно-військових відносин.

Цілеспрямоване вибудовування, оптимізація взаємодії силових структур та громадянського суспільства було усвідомлено міжнародною спільнотою як нагальна проблема, від вирішення якої багато в чому залежить і безпека держави, і в цілому, цілісність та життєздатність суспільства.

Особливої ваги набули міжнародні інституції та угоди:

– міжнародні організації зафіксували чіткі вимоги щодо демократичного контролю. Першим став «Кодекс поведінки стосовно військово-політичних аспектів безпеки», що був прийнятий на Форумі ОБСЄ щодо співробітництва у сфері безпеки у Будапешті (03.12.1994);

– створюються міжнародні наукові центри по вивченню, узагальненню та підготовці практичних рекомендацій щодо проблем демократичних цивільно-військових відносин та демократичного контролю. Серед таких, в першу чергу, слід назвати Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (2000);

– створюються та реалізуються модельні закони. Так, закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (2003) було розроблено на основі модельного закону «Про парламентський контроль над воєнною організацією»;

– здійснюються міжнародні програми підготовки фахівців по демократичним цивільно-військовим відносинам та демократичному контролю. Так, коледж по вивченню питань безпеки та міжнародних відносин Європейського центру досліджень з питань безпеки ім. Дж. Маршалла виконує програму по підготовці керівного складу з питань безпеки та міжнародних відносин, а також «відносин між армією та громадянським суспільством»;

– в арміях провідних країн світу створюються спеціальні структури, що відповідають за цивільно-військове співробітництво – СІМІС (Civil-Military Cooperation).

Щодо структур СІМІС. Досвід бойових дій у колишній Югославії, Афганістані, Ірані, Іраку, Сирії та ін. дозволив усвідомити, що ефективне планування та ведення воєнних операцій можливе лише за умов врахування невійськових факторів «соціального ландшафту» (різноманітні соціальні групи, релігійні традиції та лідери, національна та культурна специфіка регіону, структура зайнятості населення тощо). Також було усвідомлено, що необхідною стає особлива структура/фігура, яка координує, узгоджує дії військових та невійськових, спрямовує їх у єдине русло, забезпечує їх діалог, взаєморозуміння та співробітництво. Отже, як необхідні були усвідомлені інституціоналізація відповідної структури та особлива підготовка фахівців.

На сьогодні у збройних силах багатьох демократичних країн світу ефективно діють структури та фахівці СІМІС, забезпечуючи можливість оптимального виконання військовими бойових завдань у зонах конфлікту. Відповідно йде системна робота по підготовці фахівців для структур СІМІС.

В Україні необхідність налагодження взаємодії між військовими та цивільними була усвідомлена лише у 2014 році через розгортання бойових дій на Сході країни.

Збройні Сили України (ЗСУ) усвідомили необхідність термінового створення механізмів та структур, що забезпечують взаємодію військових та цивільних. У 2014 році вже було створено Управління цивільно-військового співробітництва. Станом на 2016 рік у зоні АТО вже діяли 19 оперативних груп СІМІС та три центри (Северодонецьк, Краматорськ, Маріуполь) [5]. А у 2019 році Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України вже забезпечило війська Методичним посібником, в якому надано широке коло практичних порад військовикам. Довгострокова мета цивільно-військового співробітництва (ЦВС) визначена у посібнику наступним чином: «допомагати створити і забезпечити такі умови, які підтримують досягнення цілей під час проведення військових операцій, визначених Стратегією національної безпеки України» [6, с. 17].

У Національній гвардії України (НГУ) роботу по створенню структур СІМІС розпочато лише у 2017 році. Фахівці СІМІС у НГУ структурно входять до складу відділу інформаційної підтримки. На сьогодні (2023) Нацгвардія переймає досвід західних партнерів у питаннях організації роботи із цивільним населенням [7].

Водночас, розгортання повномасштабних бойових дій на теренах України з лютого 2022 р. продемонструвало наявність чисельних проблем, які і досі залишаються актуальними у зонах ведення бойових дій, у «сірих зонах» та на деокупованих територіях. Проблеми ефективності налагодження діалогу з цивільним населенням, недостатня кількість фахівців СІМІС (особливо в структурах НГУ), проблеми фахової підготовки (спеціальна підготовка фахівців СІМІС для ЗСУ здійснюється, для НГУ поки що є тільки перспективою); проблеми дотичності досвіду налагодження ЦВС країн-членів НАТО та національного досвіду, – все це на сьогодні утворює додаткові ризики та проблеми, які здатні дестабілізувати ситуацію у визначених зонах, ускладнюючи виконання бойових завдань національними силовими структурами. У найближчій перспективі, – це загроза національній безпеці, це загроза Незалежності.

Друга група проблем пов'язана із безпрецедентними ризиками техногенної цивілізації, які стають наслідком виникнення конвергентних технологій та їх взаємодією/конвергенцією із воєнною сферою.

Конвергентні технології – це нано-, біо-, інфо-, когно-, соціо-технології, які, взаємодіючи (конвергуючи) одна з одною (чи декількома), набувають надпотужностей та

граничних можливостей, «розмиваючи» звичні межі – між органічним та неорганічним (приміром, комп'ютерні чіпи, виготовлені із біоматеріалів), між людським та машинним (штучні органи для людини, біосистеми), між об'єктом та суб'єктом. Більш того, еволюція людини – антропосоціогенез – потрапляє у зону керованого впливу через можливості на генетичному рівні змінювати/покращувати людську природу.

Само поняття «NBIC-технології» було введено у 2001 р. авторами доповіді «Технології, що конвергують, для покращання людської функціональності. Нанотехнології, біотехнології, інформаційні технології та когнітивна наука», для позначення «комплекту» даних технологій (N – Nano, B – Bio, I – Info, C – Cogno). Також стверджувалось, що ці галузі вступаючи у інтенсивну синергійну взаємодію, формують якісно нову «нанонауку, що відкриває перед людством нові горизонти власної еволюції як свідомо керованого трансформаційного процесу» [8, с. 25].

Європейці визнали як необхідність доповнити американський проєкт включенням у цей перелік соціогуманітарних наук, відповідно NBICS-технології.

Конвергенція воєнної сфери та NBICS-технологій в сучасному світі утворює особливі «надризики». Воєнна сфера – це достатньо закрита система. Воєнні розробки, виокотехнологічні, – це науково-дослідні роботи, які проводяться спеціальними установами та лабораторіями під грифом секретності. Оцінити ступінь «просунутості» тієї чи іншої технології можна лише умовно, виходячи лише з тієї інформації, яка є в урядових програмах, офіційних звітах, ЗМІ, – тобто тієї, що доступна широким колам громадськості.

Аналіз джерел дозволяє стверджувати, що лідером у процесі конвергенції NBIC- та військових технологій на сьогодні є США.

Спеціально створене при Мініборони США агентство DARPA (Defense Advanced Research Projects Agency), що відповідає за високотехнологічні розробки, починаючи з 2005 року проводить ґрунтовні дослідження у сфері когнітивних технологій та їх конвергенції з NBIC-технологіями.

Серед проєктів, що реалізує DARPA, особливу увагу привертають:

– COG-01 «Когнітивні комп'ютерні системи», – метою якого є створення інтелектуального (мисленевого) потенціалу комп'ютерних систем, а також їх автономності. У межах цього проєкту розробляється тема «Колективні когнітивні системи та інтерфейси», спрямована на суттєве підвищення можливостей взаємодії командира з підлеглими на основі когнітивних систем прямої дії, що включає фізичні сенсори та ефекти;

– COG-02 «Когнітивна комп'ютерна обробка інформації». Метою є створення систем з високим ступенем самозабезпечення, інтелектуальності, кооперативності, при незначному впливі на когнітивну систему з боку програмістів за умов реального часу. У межах цього проєкту розробляють технології, які здатні здійснювати ефективну підтримку воєнному керівництву та розробникам воєнної політики.

– COG-03 «Колективні когнітивні системи та інтерфейси». Проєкт спрямований на принципове підвищення взаємодії командира та солдата на полі бою за рахунок розробки революційне нових когнітивних технологій, що збільшують ефективність комп'ютерів та інтелектуальний потенціал командира та солдата по переробці інформації та полі бою.

Доповідь DARPA від 2008 р. для Управління розвідки Мініборони США вже містила інформацію про практичне використання у військовій/воєнній сфері перспективних розробок у галузі наук про мозок людини. Йшлося також про появу у найближчій перспективі нових медичних препаратів та технологій, що впливають на психіку, розум та поведінку людини. Серед новітніх розробок на той час називали: прилади, що посилюють зір та слух спеціально для військових цілей; технології контролю дронів; «фармакологічні

протипіхотні міни», які здатні вивести солдата зі строю; перспективними були сканери та інші технологічні пристрої, що дозволяють відшукувати підозрюваних в залежності від відповідної активності мозку людини; при проведенні допиту такі пристрої не дозволяють брехати.

Про успіхи реалізації програм можна судити по тому, що вже у 2012 році DARPA заявило про запуск проєкту по створенню антропоморфного бойового робота.

В цілому, практики армій провідних країн світу вже знають використання високих технологій та робототехніки в умовах підготовки та проведення бойових операцій.

Водночас, провідні вчені, інженери, Нобелівські лауреати (Ілон Маск, Білл Гейтс, Стивен Хокінг) попереджають про загрози, що тягне за собою створення штучного інтелекту, здатного вийти з-під контролю людини. Які загрози потягне за собою зброя, оснащена штучним інтелектом, залишається тільки гадати.

Наголосимо, у контексті бурного розвитку NBICS-технологій, їх конвергенції із воєнною сферою виникає цілий комплекс ризиків – соціокультурних, морально-етичних, екзистенційних, антропологічних. Ці ризики потребують, принаймні, їх усвідомлення та розробки необхідних превентивних заходів.

По-перше. Гуманотехнології здатні самі по собі породжувати ланцюгову реакцію усе більш масштабних ризиків та катастроф у силу того, що реалізуються вони у біосистемах, що є самоорганізованими та самовідтворюваними. Завжди існує ризик виходу з-під контролю як самої гуманотехнології, так і результатів її практичної реалізації.

По-друге. Створення технологій, що припускає втручання у «святеє святих» – спадкову інформацію, – «удосконалення» її за власним бажанням, перетворює процес антропосоціогенезу на процес, що залежить від волі (доброї чи ні) людини (замовника чи виконавця). Таке «удосконалення» може призвести в цілому до «витіснення» людини створеним «продуктом»: покращенні «версії людини» можуть скинути з лиця Землі вид *Homo sapiens*. І в цьому відношенні проєкти по створенню «ідеального солдата» не виглядають такими вже «нейтрально-безневинними» та безпечними.

По-третє. Надпотужні технології потребують надвеликого фінансування, витрати мають окупатися та принести прибутки. Створення високих технологій – це наукомістке виробництво, яке може носити як легальний, так і нелегальний характер.

Навіть коли йдеться про «легальне» виробництво – можливість контролю над діяльністю легальних засекречених лабораторій викликає великий сумнів. Такі лабораторії – «річ у собі», вони живуть за внутрішнім розпорядком та уставом, підпорядковуються, в першу чергу, внутрішньому контролю (не цивільному і не державному). За умов сучасного розвитку науки «продукт» таких лабораторій «закритий» для нефахівця. Контролюючим інстанціям продемонструють лише те, що можна, або бажано продемонструвати.

Четверте. Великою є роль взагалі неконтрольованих (ані державою, ані воєнними відомствами, ані іншими інстанціями) сектори. Приміром, ПВК (приватні військові компанії), створюючись як комерційні структури, володіючи значними ресурсами за відсутності морально-етичних «гальм», в ім'я користі/прибутку здатні не тільки фінансувати створення високотехнологічної зброї, але й використовувати її на практиці. В такому разі використання такими компаніями новітніх нано-, біо-, тощо технологій – питання лише часу й фінансування.

Неконтрольованими є практики біохакерів, що тягнуть за собою низку амбівалентних наслідків. Біохакери – це висококласні фахівці у сфері біотехнологій, генної інженерії, нейронних технологій. Їх діяльність – наслідок конкуренції в сучасному світі. Вона може бути спрямованою як на благо суспільства (приміром, боротьба із монополістами при

розробці технологій, створення доступних для вільного користування програм), так і на шкоду (створення вірусів, взламвання баз секретних даних тощо).

Такі біохакери перетворюються на «потенційних вбивць людства», оскільки працюють на анонімного «замовника», що тягне за собою неконтрольованість використання високотехнологічного «продукту».

Крім того, існує і традиційна вже для сучасного світу загроза міжнародного тероризму. Біохакери – найбільш вірогідні постачальники необхідної технології терористичним організаціям та угрупованням. За умов отримання доступу до високих технологій, тероризм отримує універсальні можливості не тільки залякування, але й знищення як частини, так і усього людства.

В контексті зазначеного для України актуалізуються, крім того, й суто національні проблеми.

Якщо сучасні силові структури є високотехнологічними, якщо перемога у сучасному збройному конфлікті забезпечується наукоємними технологіями, то принципово важливим стає питання: наскільки Україна вже сьогодні приділяє увагу, готова розвивати, фінансувати науку та освіту, ініціативні групи та проекти, які створюватимуть у найближчій та довгостроковій перспективі високотехнологічний продукт військового призначення, здатний забезпечити національні силові структури необхідними технологіями, технікою, зброю, високотехнологічним спорядженням вітчизняного виробництва.

Станом на 2023 рік згідно рейтингу Global Firepower національні Збройні Сили увійшли у топ 20 найбільш потужних армій світу (15 місце). Рейтинг вибудовувався за чисельними показниками, що включали і рівень модернізації/технологізації, і навченість особового складу тощо [9]. Зрозуміло, що на сьогодні цей рівень досягнуто, багато в чому, завдяки міжнародній підтримці та допомозі. Чи спроможна буде Україна, здобувши перемогу, підтримувати такий рівень використовуючи лише власний потенціал? Це питання національної безпеки та незалежності країни.

Якщо загальною тенденцією, що простежується у трансформаціях сучасної високотехнологічної армії у частині вимог, які висуваються до сучасного військового, є зміна акцентів: з «фізично-розумових» на «розумово-фізичні», то принципово важливим для національних силових структур стає питання: наскільки при доборі кандидатів на військову службу, особливо, претендентів на отримання вищої військової освіти, готові враховувати, в першу чергу, інтелектуальні здібності, рівень освіти, загальнокультурний рівень. Наскільки сама військова освіта, в першу чергу вища, зорієнтована на підготовку фахівців для сучасної високотехнологічної армії? Це питання якісного кадрового забезпечення сучасної високотехнологічної армії, і це питання національної безпеки та незалежності України.

Ще однією тенденцією, що простежується у трансформаціях сучасних силових структур, є демократизація, яка розкриває свій сенс як реалізація на всіх рівнях військової організації та у всіх практиках, в першу чергу управлінських, як додержання справедливості та рівності як базових демократичних цінностей. На сьогодні для силових структур розвинутих демократичних країн проблеми справедливості та рівності актуалізовані як вимога забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Гендерна рівність визнається вагомим складовим воєнного потенціалу армій країн-членів НАТО та країн-партнерів НАТО [10]; гендерна політика будується «на визнанні гендерної спроможності частиною потенціалу НАТО у процесі оборонного планування» [11], гендерна проблематика має бути врахованою у всіх політиках та програмах НАТО у всіх областях та на всіх рівнях [12, с. 33].

Для національних силових структур питання гендерної рівності, так саме як і, в цілому, питання демократизації, забезпечення справедливості та рівності у межах силових структур, є достатньо складними. З одного боку, рівність в Україні закріплена конституційно з перших років Незалежності, гендерна рівність як державна політика у силових структурах забезпечується Національними планами дій на виконання Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» починаючи з 2016 року. Наявна політична воля. Але на рівні практик повсякденності, на рівні військово-професійних практик й досі залишається багато проблем через вмонтовані у національну свідомість стереотипи та упередження [13].

Незважаючи на очевидний «гендерний прорив», що простежується у силових структурах України з 2020 року, і на сьогодні наявні упередження та перекоси у межах окремих силових структур та підрозділів, у практиках управління, що формує типові тенденції:

– військовослужбовиці й досі, здебільшого, залишаються у свідомості та, відповідно, й у військово-професійних практиках, «жіночками», що потребують «батьківської опіки» та чоловічого піклування, породжуючи нерівність у підрозділі та відповідні деструктивні наслідки. Таке ставлення до військовослужбовиць зафіксували дослідження, проведені у 2016 році [14], у 2019 [15]. Таке ставлення, незважаючи на заяви офіційних осіб про те, що «після початку війни гендерних упереджень в оборонній сфері практично не залишилося» [16], і у 2023 році все ж таки наявне, про що свідчать глибинні інтерв'ю, проведені авторами пропонованого дослідження серед здобувачів вищої військової освіти другого (магістерського) рівня – офіцерів-учасників бойових дій;

– реалізація гендерної рівності може проявитися як відверта дискримінація військовослужбовців, коли військовослужбовцям створюються «особливі» умови несення служби. Про це також свідчать і польові спостереження, і опитування, проведені авторами дослідження у період з 2016 по 2023 роки.

Крім того, наявні випадки сексуального домагання або насильства у силових структурах розвинутих демократичних країн мають чітко прописані протоколи, процедури, розроблені механізми щодо розслідування таких випадків, допомоги постраждалим та санкцій стосовно правопорушників. В Україні такі рекомендації розроблено [1, с. 121–124], але практична реалізація гальмує через острах засудження суспільною думкою, сором, в цілому, недостатній рівень правової свідомості та правової культури військових.

Які потенційні ризики містить така ситуація з практичною реалізацією державної гендерної політики у національних силових структурах?

На думку авторів, головне – це ризики, які, на перший погляд, сприймаються як діаметрально протилежні. З одного боку, – це формалізм та бюрократизм, що традиційно притаманні національним силовим структурам як спадщина тоталітарного радянського минулого. З іншого, – надмірний (раціонально не обґрунтований) ентузіазм (за логікою «виконати та перевиконати план»), що також є спадщиною ментальності радянського минулого. Але за сутністю і перше, і друге загрожує тим, що реалізація гендерної політики держави відбуватиметься здебільшого за кількісними показниками, що принципово знівелює ідею рівності як справедливості, підриваючи саме підґрунтя демократизації національних силових структур, гальмуючи/унеможлиблюючи їх вихід на рівень сучасних цивілізованих силових структур. Це є загроза національній безпеці, це є загроза Незалежності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що зміни та трансформації, які на сьогодні відбуваються у силових структурах України, знаходяться у руслі тих змін та трансформацій, що притаманні силовим структурам розвинутих демократичних країн світу. Визначальними факторами, що обумовлюють ці зміни є тенденції, притаманні «суспільству ризику» як сучасному етапу

розвитку техногенної цивілізації. До таких належать: вплив наукомістких технологій на усі сфери життєдіяльності сучасного суспільства, в тому числі воєнну, та відповідні ризики; ризики втрати контролю над воєнною наукою та розповсюдженням зброї; демократизація силових структур, що на сьогодні постає як реалізація гендерної політики. В контексті переваг, проблем та ризиків, пов'язаних із впливом даних загальноцивілізаційних тенденцій на силові структури України важливо своєчасно усвідомити групи національно обумовлених ризиків для національної безпеки та розробити систему заходів, механізмів, інструментів, здатних попередити/мінімувати/нейтралізувати негативні наслідки цих ризиків.

Пропоноване дослідження має багатовекторне спрямування. Проблеми та ризики, які були позначені у межах дослідження, мають вирішуватися на різних рівнях – від державного, інституціонального до персонального, що обумовлено специфікою визначених проблем.

Головною перспективою дослідження є пошук оптимальних шляхів та механізмів попередження прогнозованих ризиків та запобігання їх негативних наслідків для національної безпеки України.

Список використаної літератури

1. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки та оборони України, 2021. 268 с.
2. Філософія науки: підручник. І.С. Добронравова, Л.І. Сидоренко, В.Л. Чуйко та інш.; за ред. І.С. Добронравової. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 255с.
3. Култаєва МД, ІФ Прокопенко та ін.. Соціологія глобалізації. Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2008. 207 с.
4. Цілі сталого розвитку в Україні. Сайт Організації Об'єднаних Націй Україна. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
5. Центральне управління цивільно-військового співробітництва (J9). Офіційний вебсайт Міністерства оборони України. URL: [https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/upravlinnya-czivilno-vijskovogo-spivrobotnicztva-\(j9\).html](https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/upravlinnya-czivilno-vijskovogo-spivrobotnicztva-(j9).html)
6. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва. Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, Київ, 2019. 167 с.
7. Нацгвардія переймає досвід західних партнерів у роботі з цивільним населенням. Лютий 28 2023. Національна гвардія України. URL: <https://ngu.gov.ua/nacgzvardiya-perejmaye-dosvid-zahidnyh-partneriv-u-roboti-z-czyvilnym-naselennyam/>
8. Чекман І.С., Небесна Т.Ю., Дорошенко А.М. Конвергентні технології – нанобіомедичний аспект. Український медичний часопис. 2011. 2(82). С. 25–27. URL: https://api.umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/2010/12/82_25-27.pdf
9. 2023 Ukraine Military Strength. URL: https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=ukraine
10. Гендрікс Ч., Хаттон Л. Реформа поліції та гендер. Гендер та засоби реформування Сектора безпеки. За редакцією Бестік М., Валасек К. Женева: DCAF, OSCE/ODIHR, UN-STRAW, 2008 р., параграф 3.
11. Севрук І. Гендерна рівність у секторі безпеки і оборони України: проблеми, завдання та перспективи. *Гілея: науковий вісник. Серія Філософські науки*. 2019, Вип. 151 (№ 12). Ч. 2. С. 127–135.
12. Оцінка гендерного впливу на Сектор безпеки та оборони України 2017 року. 25 вересня 2017р. Олена Сулова, Еммікі Руз. URL: http://ngu.gov.ua/sites/default/files/gender_assessment_report_ua_final_26_oct_2017_0.pdf
13. Соколовська Ю., Севрук І., Чупрінова Н. Принципи професіоналізму та гендерної рівності у реформуванні силових структур України. *Актуальні проблеми філософії та соціології: науково-практичний журнал*. 2021, №29. С. 33–39.

14. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО (соціологічне дослідження). К.: ФОП Клименко, 2016. 80 с.
15. Приходько І.І., Юр'єва Н.В., Мацегора Я.В., Колесніченко О.С. Психологічні особливості проходження військової служби військовослужбовцями-жінками в Національній гвардії України: монографія. Харків: НА НГУ, 2019. 320 с.
16. Після початку війни гендерних упереджень в оборонній сфері практично не залишилося – О. Стефанішина. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. 04.05.2023. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3704721-pisla-pocatku-vijni-gendernih-uperedzen-v-oboronnij-sferi-practicno-ne-lisilosa-stefanisina.html>

TRANSFORMATIONS OF LAW ENFORCEMENT AND SECURITY STRUCTURES IN UKRAINE AS PART OF GENERAL CIVILIZATION PROCESSES

Irina Sevruk, Yulia Sokolovska, Natalia Chuprynova

National Academy of the National Guard of Ukraine,

Faculty of Humanities, Department of Social Sciences and Humanities

Zakhysnykiv Ukrainy sq., 3, 61001, Kharkiv, Ukraine

The research purpose is to analyze the dominant general civilizational trends that cause changes and transformations of the law enforcement and security bodies in democratic countries as well as their influence on these structures in Ukraine, to assess relevant anticipated risks and problems that may materialize for national law enforcement and security agencies in the near future.

The methodological basis of the research is a systematic approach, concrete-historical and interdisciplinary approaches. The basic principle of the dialectical methodology regarding the ratio of “general”, “special”, “individual” is applied, and this allows studying the transformations of national law enforcement and security structures in the context of general civilizational processes. During the research, the authors used the methods of philosophical reflection, analysis, synthesis, document analysis, monitoring, and observation. The context of this research is changes and transformations taking place in the law enforcement structures in developed democratic countries and Ukraine, on the territory of which large-scale military operations are being conducted.

The peculiarities of the obtained results are as follows: 1) the dominant trends at the modern stage of the man-made civilization were determined in the context of their influence on the transformational processes taking place in the law enforcement and security structures of the developed democratic countries in the world and in Ukraine; 2) the actualization of the problems of civil-military relations and the formation of Civil Military Co-operation structures was found to be a response to two trends of a general civilizational nature – limited opportunities/loss of control by society and the state over military science and the proliferation of weapons, which is inherent in the “risk society”, and the need to establish dialogue, interaction, which is characteristic of the Ages of Globalization; 3) the processes of convergence of the military sector and high/science-intensive technologies in the world-leading countries were analyzed, and this is how the science-intensive technologies influence all spheres of life at the current stage of the man-made civilization; 4) the vision of implementing gender equality in the law enforcement structures was revealed to further ensure justice and equality as basic values and principles of a modern developed democratic society; 5) a number of systemic problems and risks were identified; they can be predicted as relevant in the near future for the law enforcement and security sector of Ukraine, in the context of the identified trends.

The main perspective of the research is to search for optimal ways and mechanisms that can help prevent or mitigate anticipated risks and their negative consequences for the national security of Ukraine.

Key words: military sector, security sector, transformations of law enforcement structures, civil-military cooperation, Civil-Military Co-operation structures, democratization of law enforcement structures, technogenic civilization, globalization, risk society, NBCIS-technologies.